

presència

Desembre 1897. Del 4 al 10 de juliol del 2008. Any XLIII. 0,50 €

Centenars de ciutadans fent cua per entrar al castell, ara fa tres setmanes, quan es va celebrar l'entrega de l'edifici a la ciutat de Barcelona. / G. MASSANA

Un castell per al poble

EL CASTELL DE MONTJUÏC. La fortalesa de la muntanya barcelonina, durant anys centre de repressió, ja és de la ciutat. / 2 a 7

Castellco

CENTRE DE REPRESSIÓ. El 15 de juny milers de ciutadans van omplir el castell de Montjuïc en una ocupació festiva, lluny de les revoltes imaginades per les classes populars un segle enrere contra el que va ser un actiu centre de repressió del moviment obrer i catalanista.

DAVID MARÍN

● Quan la veu contundent de Raimon es va alçar sobre els murs del fossar de Santa Eulàlia i va iniciar el recital al mateix lloc on va morir afusellat el president Lluís Companys, es va tancar un episodi fosc de la història de Catalunya i de la ciutat de Barcelona. La primera lletra que el cantant de Xàtiva va elevar aquell dia per damunt del castell de Montjuïc, «A l'any quaranta, quan jo vaig nàixer, encara no havien mort tots», feia referència a la pàgina més tràgica recordada avui, la de l'assassinat del president Lluís Companys, el 25 d'octubre de 1940.

Però aquesta no és l'única pàgina negra del castell que el 15 de juny passat la ciutat de Barcelona i el país sencer van retrobar amb una conquesta cívica per part de milers de ciutadans. Al castell de Montjuïc no només ha mort l'únic president europeu assassinat durant el segle XX mentre exercia el càrrec, o líders intel·lectuals del moviment obrer com el pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia, el 1909, represaliat pels fets de la Setmana Tràgica. El castell de Montjuïc va ser la seu de la justícia militar durant la repressió franquista i, per tant, el lloc de partida dels judicis sumaríssims que acabaven amb l'acusat afusellat hores després al Camp de la Bota. També va ser utilitzat com a centre d'internament per part de les autoritats mi-

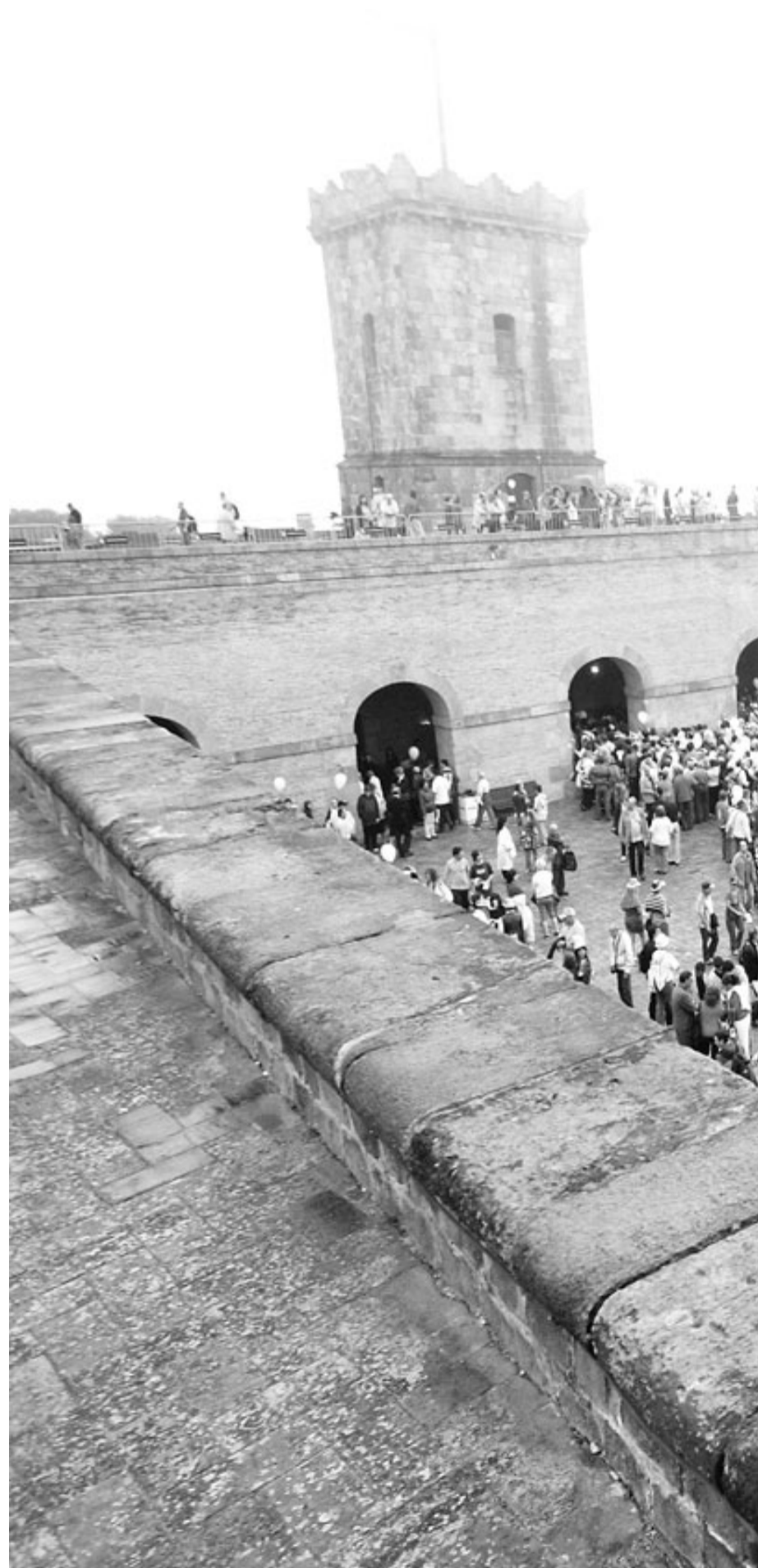
CRONOLOGIA

- 1640
Es construeix una primera fortificació durant la revolta contra Felip IV. Va aconseguir refusar l'assalt de les tropes castellaness
- 1842
Espartero ordena el bombardeig de Barcelona per reprimir una revolta. El 1943 hi va tornar
- 1856
Nou bombardeig a la ciutat per reprimir les protestes contra el cop militar del general O'Donnell
- 1890
«Procés de Montjuïc» contra els principals dirigents obrers catalans
- 1909
Judici i execució del pedagog anarquista Francesc Ferrer i Guàrdia
- 1919
El castell es converteix en presó durant la repressió posterior a la vaga de La Canadenca
- 1940
Judici i execució del president Lluís Companys

litars republicanes durant la Guerra Civil. Anteriorment, el castell havia estat el principal baluard de repressió del moviment obrer durant la segona meitat del XIX i principis del XX. Tot i tenir pocs calabossos, el castell es va convertir en una presó insalubre on van arribar a amuntegar-se tres mil obrers detinguts durant les vagues de La Canadenca. En el segle que va de les primeres revoltes obreres fins a Companys, el castell de Montjuïc es va guanyar la seva llegenda més negra.

Però l'enemistat entre la ciutat i el castell ja venia de temps antics. No només el catalanisme i el moviment obrer van perseguir des de la fortalesa de Montjuïc. També la Catalunya liberal va identificar el castell com un dels dos baluards absolutistes que van reprimir, a canonades quan ho van considerar necessari, les revoltes que hi va haver a la ciutat. L'altre era la fortalesa militar de la Ciutadella.

Tots dos, castell de Montjuïc i Ciutadella, situats un a cada banda de la ciutat de Barcelona, eren els dos grans centres militars que tutelaven la capital catalana. De fet, la primera gran actuació urbanística a Barcelona va ser l'obertura del carrer Ferran, el carrer Princesa i el carrer *Conde del Asalto* (avui, Nou de la Rambla): un gran eix horitzontal traçat amb tirallínies sobre la ciutat antiga i que unia les dues forteses mili-

nquerit

El pati d'armes del castell de Montjuïc, el 15 de juny passat, durant la celebració de la festa ciutadana d'ocupació del recinte militar. Hi van anar més de 40.000 persones, segons l'Ajuntament. / GABRIEL MASSANA

tars en línia recta, per permetre un accés ràpid per intervenir fins al cor de la capital catalana: la plaça de Sant Jaume, al centre d'aquell eix viari.

Barcelona va haver d'esperar l'arribada d'una breu etapa de govern liberal a l'Estat per poder enderrocar la Ciutadella. I que era un dels llocs més odiats pels habitants de la ciutat ho demostra el fet que molts ciutadans no van esperar l'enderroc oficial i van anar pel seu compte a tirar-lo a terra. La Ciutadella, aixecada sobre un antic barri de pescadors, la Ribera, els habitants del qual es van veure obligats a real·lotjar-se en un altre de nova creació, la Barceloneta, s'havia guanyat les antipaties també de la classe liberal i il·lustrada de la ciutat. La ciutat va aprofitar la primera Exposició Internacional, la del 1888, per reconvertir l'antiga fortalesa en uns jardins romàntics que van ser la icona del naixement de l'Eixample i del creixement de la ciutat fora de les muralles acabades d'enderrocar. Gairebé tota la Ciutadella es va trencar. Només alguns edificis puntuals es van mantenir drets. L'antiga armeria és avui la seu del Parlament de Catalunya.

Aquell any es va trencar la simetria entre els dos recintes militars i moltes mirades es van començar a dirigir cap al castell de Montjuïc. Mentre que la burgesia somiava la seva desaparició gràcies a la reconversió de Montjuïc en una mena d'acròpolis mediterrània plena de jardins i monuments —un projecte que molts anys més tard Puig i Cadafalch impulsaria gràcies a l'Exposició

Els canons exteriors del castell encara hi són, i l'Ajuntament en vol mantenir alguns. / ORIOL DURAN

Desmuntatge dels canons que hi havia al pati d'armes del castell, dies abans de la festa ciutadana del 15 de juny. / ANDREU PUIG

Internacional del 1929—, des del moviment obrer es va imaginar diverses vegades un improbable assalt al castell. El que va estar més a prop de produir-se va ser el que el 1919, arran de les detencions massives per la vaga de La Canadenc, va fer avortar Salvador Seguí, el Noi del Sucre, que ho considerava un suïcidi.

La via institucional per accedir al castell la va obrir l'Ajuntament de Barcelona el 22 d'abril de 1902. En aquella sessió plenària, els regidors republicans i regionalistes van aprovar una sol·licitud de cessió definitiva del castell per tal de poder-lo enderrocar. Però els contactes entre el govern

CRONOLOGIA

- 1960 **Franco aprova una llei de cessió del castell a la ciutat, però en deixa la gestió a l'exèrcit**
- 1963 **S'obre al públic el museu militar**
- 2004 **Rodríguez Zapatero anuncia en un míting la cessió completa**
- 2007 **Hereu accepta una cessió del castell amb condicions**

espanyol i la ciutat no van reeixir. L'exèrcit no va voler cedir l'edifici durant la preparació de l'Exposició Internacional de 1929. No volia una altra Ciutadella perduda. Finalment, els palaus de l'Exposició i els nous jardins noucentistes aixecats amb l'exposició es van fer sense tocar el castell militar ni els camins que hi portaven, i sense poder tampoc aturar l'extensió del barraquisme que va començar a poblar la falda de la muntanya. Fins i tot, pocs anys abans de la celebració de l'exposició, el govern del general Primo de Rivera va fer enderrocar un dels pocs símbols catalanistes que la burgesia va poder posar a

Montjuïc: les quatre columnes de Puig i Cadafalch que presidien l'avinguda Maria Cristina a la zona on ara es troba la font de Montjuïc. Ara, diverses associacions i grups polítics reclamen la seva restitució en el lloc original. En el ple d'aquest mes de juny, l'Ajuntament va aprovar reposar-les en el punt més proper al lloc on estaven col·locades inicialment.

Durant la dictadura de Franco, el govern espanyol, que havia pres bona nota de la relació d'impotència de la ciutat i de Catalunya envers el castell de Montjuïc, va signar el 1960 una llei de cessió del castell, que fins aquell any encara es feia servir de presó, a fa-

vor de la ciutat. La cessió, però, no era tal. Tot i que la titularitat esdevenia municipal, la gestió del castell continuava en mans de l'exèrcit, que hi va obrir el 1963 un museu militar mentre desplaçava les tropes a la caserna del Bruc, en una posició estratègica d'entrada i sortida de la ciutat.

Aquesta llei franquista ha estat vigent fins a l'ordre ministerial del 2007 en què se cedia també l'ús a la ciutat, però condicionat a la creació d'un centre de la pau a través d'un consorci on estarà present el Ministeri de Defensa, així com supeditat a la presència de les banderes espanyola, catalana i de la ciutat, i a la pre-

Es diu que per aquestes escales va baixar Lluís Companys fins al fossar de Santa Eulàlia el matí que el van afusellar. Aquest és un dels racons que s'han obert al públic gràcies al canvi de gestió del castell. / ORIOL DURAN

sència militar durant tres anys per custodiar unes antenes que l'exèrcit encara considera estratègiques per a la defensa *nacional*. L'ordre ministerial va arribar després de tres anys de negociacions entre l'Ajuntament i el Ministeri de Defensa, iniciades arran d'una promesa electoral de José Luis Rodríguez Zapatero el juny del 2004, durant un míting a Barcelona per les eleccions al Parlament Europeu. La promesa, però, va topar amb l'obstacle dels mateixos representants del govern espanyol, que volien garantir sobretot la presència de la bandera espanyola i que la cessió definitiva del castell no pogués ser

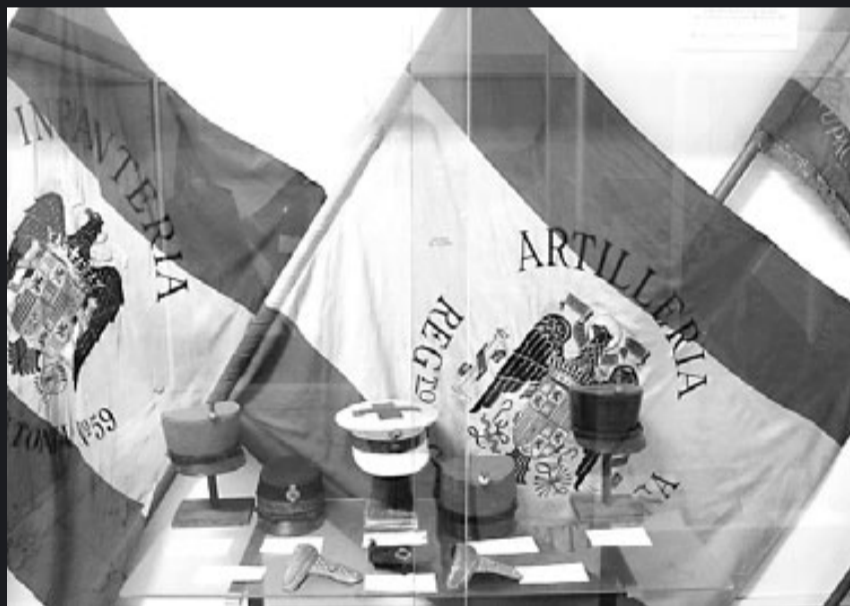
Una cessió sota tres condicions

● La cessió del castell celebrada el 15 de juny passat no és una donació completa. Està condicionada a tres requisits que va posar sobre la taula el govern espanyol des del primer moment i que finalment l'Ajuntament de Barcelona ha acatat. L'ordre ministerial de cessió del castell a la ciutat, que l'alcalde Jordi Hereu va anar a buscar a La Moncloa el 30 d'abril de 2007, en plena precampanya per les eleccions municipals, estableix tres condicions: l'ús del castell (s'hi ha de fer un centre de la pau), la presència de militars durant tres anys per custodiar unes antenes i les banderes que hi han d'onejar. L'ordre de cessió preveu que hi haurà un centre de la pau regit per un consorci format

inicialment per l'Ajuntament, la Generalitat i el Ministeri de Defensa. No diu res sobre el pes que tindrà cada administració dins d'aquest organisme. L'Ajuntament dóna per fet que el consistori tindrà majoria, però de moment no s'ha format el consorci. Sí que és més clara l'ordre de cessió quant a les banderes: el text ministerial subratlla l'obligatorietat que al castell onegin «permanentment i en un lloc preferent les banderes d'Espanya, Catalunya i la ciutat de Barcelona». Els negociadors catalans van interpretar que això era cosa del ministre Bono. Però el ministre va marxar i el govern espanyol hi ha continuat insistint. Fins que l'Ajuntament de Barcelona ho ha acceptat.

interpretada com una derrota de l'exèrcit. Joan Clos no va acceptar una cessió condicionada. Els negociadors catalans ho consideraven «una humiliació». Va ser Jordi Hereu qui, en plena precampanya, va decidir, el 30 d'abril de 2007, acceptar les condicions que fixava Defensa i assumir la cessió condicionada del castell.

Ara, l'Ajuntament farà obres de rehabilitació que duraran dos anys. Mentrestant, s'haurà de concretar la participació de l'Ajuntament, la Generalitat i Defensa en el consorci que gestionarà el centre de la pau. Aquesta serà, segurament, l'última batalla per conquerir del tot el castell.

La simbologia feixista ha estat present al castell de Montjuïc fins avui mateix. Al museu militar s'exposen banderes, figures i uniformes, i a l'entorn de la fortalesa hi va haver un monument als caiguts i una estàtua eqüestre de Franco. /O.D./G.M.

El museu dels canons i els soldadets de plom

● L'estira-i-arrotonsa D.M. entre l'Ajuntament de Barcelona i el Ministeri de Defensa encara no ha acabat. Un cop acordat el desmantellament del museu militar que Franco va ordenar posar al castell en la seva *cessió* a la ciutat el 1960, ara les dues administracions han de revisar el seu contingut i decidir què fer-ne. L'Ajuntament ha fet un inventari durant els últims mesos que suma un total de 6.557 objectes, entre armes de foc, armes blanques, uniformes, obres pictòriques, documents i

L'AJUNTAMENT RECLAMA QUE ES QUEDI AL CASTELL UNS CANONS SIMILARS ALS QUE VAN DISPARAR CONTRA LA CIUTAT I UNES BALES QUE VAN CAURE SOBRE EL SALÓ DE CENT, LA PRINCIPAL SALA DEL CONSISTORI

altre material. En el museu militar conviuen elements que tenen un dubtós valor museístic, com ara unes extenses col·leccions de soldadets de ploms i altres maquetes de temàtica militar i uniformes rescatats de diversos magatzems de l'exèrcit, al costat d'elements que sí que en tenen i que l'Ajuntament voldria retenir, almenys en part, com a mostra de la història del castell (uns canons de l'època en què el general Espartero va bombardejar la ciutat des del castell per reprimir una rebel·lió progressista) o de Catalu-

nya (hi ha una notable col·lecció de pistoles i trabucs de Ripoll).

Tot i que la major part dels elements exposats són del ministeri i també provenen de donacions particulars, 1.410 peces són, sorprenentment, de l'Ajuntament de Barcelona, com ara una col·lecció pictòrica dels comtes catalans que l'Ajuntament vol destinar al museu d'història de la ciutat.

El consistori també planeja demanar al Ministeri de Defensa algunes peces simbòliques per al futur centre d'interpretació de la muntanya de Montjuïc que ajudin

a explicar la història del castell a Barcelona. Entre aquest material hi ha unes bales de canó que van caure sobre el Saló de Cent de la ciutat, seu de l'Ajuntament de Barcelona, durant uns dels bombardejos a què va ser sotmesa la ciutat des del castell. Aquestes bales han estat exposades al museu militar amb una breu nota explicativa sobre el seu origen, l'edifici de l'Ajuntament de Barcelona, sense especificar que no hi estaven allà emmagatzemades, sinó que les hi van disparar des de la muntanya de Montjuïc.

Tot i que el Ministeri de Defensa ha mantingut fins ara la gestió del castell, de l'entorn se n'ha fet càrrec l'Ajuntament, que ha convertit els fossars del castell en un gran passeig enjardinat per on circulen a diari milers de turistes. / ANDREU PUIG

El malson de Bono: els mossos abaixant la bandera d'Espanya

D.M. ● «No volem veure un acte amb els Mossos d'Esquadra en formació, arriant la bandera espanyola i hissant l'ensenya catalana.» Aquesta frase és només una mostra de les que va anotar el negociador de l'Ajuntament de Barcelona, el regidor Ferran Mascarell, durant les trobades que va mantenir amb els responsables del Ministeri de Defensa espanyol entre el 2004 i el 2006 per intentar desencallar la cessió total del castell a la ciutat. Mascarell aprofita el pròleg del llibre dels historiadors

Manel Risques i Martí Marín *Montjuïc, memòries en conflicte* (L'Esfera dels Llibres, 2008) per donar detalls inèdits de les negociacions, iniciades arran d'una promesa electoral de José Luis Rodríguez Zapatero el juny del 2004, que va anar topant amb esculls i impediments l'origen dels quals els negociadors catalans no arribaven a comprendre. Fins que un dia es va posar sobre la taula l'assumpte de les banderes. «Va ser només un comentari, però em va fer notar que estàvem tocant l'os», explica Mascarell. L'Ajun-

José Bono, en un acte oficial quan era ministre de Defensa. / EFE

tament volia una cessió sense condicions. Però els militars van insistir molt en aquest assumpte. «Tot plegat configurarà una sèrie de reunions tètriques que destil·laven espanyolisme tronat», recorda Mascarell: «Expressaven sense cap pudor la convicció de molts d'ells sobre la seva obligació de tutelar l'autonomia catalana.»

Finalment, l'any 2007 l'alcalde Jordi Hereu va acceptar la cessió del castell amb una ordre ministerial que detalla quines banderes hi han d'onejar.